

Náměstí v noci, třeba to Horní

Jan Hollan

21. dubna 2001

K čemu jsou náměstí? Jedna odpověď je: přece k tomu, aby se do jejich nevyužitého středu postavil obchodní dům. Takové využití kdysi jako nepřehlédnutelný symbol vrcholného socialismu postihlo např. Jihlavu a Znojmo. Říká-li někdo, že je dávno na čase takové ostudné budovy zbourat, má jistě pravdu, ale k čemu má vlastně volné náměstí sloužit?

Je jasné, odkud moderní budovatelé brali inspiraci: z dob, kdy uprostřed mnohých náměstí vyrostly chrámy. Náměstí obklopující katedrálu má zřetelný smysl — díky volnému prostoru kolem lze chrám dobře vidět. Od všech profánních aktivit na obvodu či ploše takového náměstí lidé často pohlédnou někam, kde se jim připomínají jiná měřítka, jiné doby, jiné cíle. Zejména, když pohlédnou vzhůru, kam strmí věže.

Co ale náměstí bez chrámu, kašny, morového sloupu? To může zdobit vzrostlý strom či hned jejich skupina. I k nim lze vzhlízet, navíc lze pod nimi sedět jako v zelené oáze a přitom „být ve městě“.

Jsou však i prostranství holá, jen dlážděná, kde kdysi snad býval ve dne trh a dnes se tam neděje nic, jen občas někdo projde nebo se zastaví. Před volbami tam může někdo řečnit, jiní hrát na jeho podporu, ale většinu času je prostor skoro prázdný. Jaký má tehdy smysl?

Je to místo, kde lze prožívat pocit volnosti, rozhlížet se kolem a ovšem i vzhlízet, když ne ke věžím, tak rovnou k nebi. Vzhůru lze jistě hledět i za městem, ale to je něco jiného. Tam na to nebývá ta pravá chvíle, tehdy někam míříme, díváme se hlavně před sebe, na cestu. Náměstí je ale cílem cest, vyzývá k zastávce a k rozhledu.

Tak tomu je ve dne, ale co večer a v noci? Obchodům a hospůdkám úzkých ulic dodává stmívání na lesku, kdežto velká prostranství tmavnou a noc je mění do ticha a klidu. Jen lem náměstí září do noci.

Z náměstí se lze i v noci rozhlížet, je stále na co. Dokonce i pohled vzhůru může být krásný, je-li jasno nebo prosvítají-li hvězdy či Měsíc. Tím spíše, míří li k nim vysoké prsty katedrály.

Někdo by mohl chtít naopak vidět podrobnosti na zemi skoro jako ve dne. Může to tak být, ale pak musí nad náměstím viset lampy, kvůli kterým je pohled nahoru nepříjemný, každý se mu vyhne. Je jen jediný způsob komfortního osvětlení země, po které chodíme, totiž světlá denní obloha nad ní. V místnostech místo toho slouží světlý strop, na náměstí strop nebývá. Široké prostranství osvětlené lampami se stává také místností; pohlédneme-li nahoru, uvědomíme si, že je to místnost vyšetřovací.

Na náměstí lemovaném světlými obchody (a třeba i lampami nad cestou kolem nich) není nikdy tma, na cestu tam každý uvidí, příkopy na něj nečekají. Spokojí-li se se šerem, houstnoucím doprostřed prostranství, odměnou mu bude stejně krásný pocit volnosti a prostoru jako ve dne, za hvězdnaté noci si pak uvědomí, že nad městem je ještě vesmír.

Horní náměstí v Olomouci má nad sebou volno, výhled na chrám i do nebe. Světelné tyčky po stranách jsou pokusem osvětlit část jeho prostoru, proč ne, místa je tam dost. Škoda, že nesvítí jen pod sebe, ale jsou vidět jako nejvýraznější předměty na náměstí i do dálky. Jsou ale poměrně decentní, neoslňují, alespoň ne ve srovnání se špatnými lampami v okolních ulicích, nesměřují světlo zase tak špatně.

Pokud by někdo chtěl mít na místě tyčí svíteln, které skutečně svítí jen na zem, musely by tam dát výbojky či zářivky ukryté v zrcadlové dutině a směřující světlo skutečně jen dosti strmě dolů, zdálky by pak byla patrná jen světlá dlažba pod nimi nebo lidé tudy jdoucí a ne lampy samy. Zpod lamp by ale už hezký výhled nahoru nebyl, co naplat. Zpod žádné lampy není.

Vlastně, je jedna možnost, jak mít osvětlenou zem a nezkažený rozhled a výhled. Lze lampy dát blízko k zemi, až pod úroveň dětských očí. Mohou sloužit jako sedátka, třeba slabounce prosvítající nahoru do stran, aby o ně nikdo nezakopl. Jestli by to bylo pěkné, nevím, technicky to možné je.

Horní náměstí má ale ještě jedno osvětlení, ve skutečnosti vydatné. Dolů na zem svítí ozářený chrám. Je ozářený trochu moc, pere se o pozornost se špatnými silnými uličními lampami kolem náměstí, jenže vyhrát nemůže, lampy jsou stokrát silnější. Když se postavíme šikovně a zvedneme hlavu vzhůru, lampy se ztratí a vidíme jen chrám. Tehdy bychom si přáli, aby byl jen tak světlý, že nepřekřičí třpyt hvězd kolem sebe. Ale on překřičí, až na ty nejjasnější. Nemůže být opásán Mléčnou drahou, to už nejen vinou světlometů na něj upřených, ale vinou celého města. Je to škoda, že jej už nevidáme tak, jako naši dědové a babičky. Nemohli bychom zase?

Z některých míst je pohled na náměstí v noci hrozný. Totiž z těch, kde hledíme do světlometů, které se snaží mířit na chrám, ale daří se jim to jen zčásti. Svítí nevidanou silou i lidem do očí, kam se na ně hrabou ony mizerné uliční lampy. Pokud by to tak mělo zůstat, navrhuji příslušné zóny náměstí v noci ohradit a zakázat tam vstup, je nebezpečné jít proti světlometu, pak věru na cestu vidět není, hlavně když má někdo už starý zrak (v tom se klidně polovina světla rozptýlí a vše zahalí mlhou).

Zůstat to tak nemusí, světlometry lze ponořit hluboko do střech okolních domů, pak budou svítit skutečně jen na kostel. Většinu večerů můžou svítit decentně, slabě, jen snad párkrát do roka s plnou dnešní silou, při největších svátcích. Po půlnoci samozřejmě ani tehdy ne, lidé a celé město mají mít čas na spánek. Není také potřeba osvětlovat celou církevní budovu, tak ji vidíme ve dne, v noci stačí zvýraznit jen ty detaily, které ve dne přehlízíme.

Až i v okolních ulicích a na sousedním Dolním náměstí budou také jen lampy, svítící pouze tam, kam mají (většinou tedy jen dolů na zem), stane se Horní náměstí i jeho okolí večer vskutku příjemné a milé. Budeme na něm vidět to, co chceme, a ne spoustu nepříjemných oslnivých ploch a bodů. Místo nich budou svítit do okolí spokojené tváře chodců, kteří už nebudou muset mhouřit oči a sklánět hlavy, aby viděli na cestu (zatím je potřeba v okolí náměstí nosit dlouhý štítek, chce-li člověk vidět dobře pod nohy).

Mám radost, že tři dobré lampy jsem už na ulici Jana Opletala cestou z Horního náměstí zahlédl. Svítí jen pod sebe a zdálky se prozradí jen svou nenápadností, jsouc odtud desetkrát slabší než ty špatné. Jak to? Nemají pod sebou bachratý kryt, ale končí rovinným sklem. Jak prosté a účelné! A navíc trvanlivé. Věřme, že takové budou postupně všechny lampy. A až budou, zjistíme, že svítí zbytečně moc – jakmile totiž přestanou oslňovat chodce blížící se zdálky, bude patrné, že zem pod nimi až příliš světlá, nepřiměřeně noci a klidu v historické části města.

(Co to je příliš? Kdo chce přesnou odpověď, má ji mít: ulice by neměla být desetkrát světlejší než temná zákoutí z ní vybíhající. Jen tak totiž i staré oči vidí v obou prostorách. Při větším poměru osvětlení pod lampami a kousek dál už v temných místech nevidí zprvu nic. Lampy pak nepřinášejí bezpečí, ale naopak ohrožení.)

Kdy nastane situace, že noční městské osvětlení bude měšťanům sloužit a ne je zlobit? Při dobré snaze už za pět let, aspoň v nejkrásnějších částech města. Těšme se na to. Stačí vědět, jak osvětlovat správně a počínat si podle toho.

Další čtení (vč. tohoto) je dostupné z adresy svetlo.astro.cz